

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
Факультет культурології
Кафедра менеджменту культури та соціальних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти

Освітньо-професійна програма

«Менеджмент культури та соціальний маркетинг»

на тему: Соціокультурні аспекти діяльності благодійних центрів

Виконала: студентка бакалавратури

спеціальність 028

«Менеджмент соціокультурної діяльності»

КУШНІР Олександра

Курівник: старший викладач,

кандидат культурології

МІРОШНИЧЕНКО Вадим

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

рішенням кафедри менеджменту культури та соціальних технологій

Протокол № ____ від « ____ » _____ 2023 р.

Завідувач кафедри _____ доц. ЦЕРКОВНИЙ Альберт

(підпис)

Харків 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1 Основні поняття кваліфікаційної роботи.....	6
1.2 Сутність діяльності благодійних центрів.....	8
1.3 Особливості роботи менеджера соціокультурної діяльності у благодійному центрі.....	11
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ЦЕНТРІВ ЯКІ ПІДТРИМУЮТЬ БІЗНЕС СТВОРЕНИЙ ЖІНКАМИ.....	14
2.1 Благодійні організації в Україні, які займаються розвитком бізнесу створеного жінками.....	14
2.2 Досвід роботи благодійних центрів за кордоном.....	19
РОЗДІЛ III. СТВОРЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОЕКТУ: БЛАГОДІЙНИЙ ЦЕНТР «ЖІНКИ З НАМИ».....	22
3.1 Аналітична частина проекту.....	22
3.2 Моніторинг та оцінка проекту.....	26
3.3 Економічна частина проекту.....	29
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
....	34

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тема соціокультурних аспектів діяльності благодійних центрів є дуже актуальною, оскільки благодійність є важливою складовою соціальної відповідальності бізнесу та громадських організацій, а також сприяє підтримці людей, які потребують допомоги.

Соціокультурні аспекти діяльності благодійних центрів охоплюють такі питання, як розвиток благодійної культури в суспільстві, формування стереотипів поведінки щодо благодійних дій, мотивація волонтерів, залучення меценатів та інших джерел, фінансування, а також етика та законність діяльності благодійних центрів.

Зокрема, розвиток благодійної культури є дуже важливим для забезпечення сталого розвитку громадського суспільства та формування культури взаємодії та допомоги у суспільстві. Також важливим є формування стереотипів поведінки, що сприяє залученню допомоги для тих, хто її потребує, та розвитку ефективних механізмів підтримки громадян.

Залучення волонтерів та меценатів є ключовими напрямками діяльності благодійних центрів. Ефективне залучення волонтерів може гарантувати значний внесок у розвиток благодійництва, а залучення меценатів та інших джерел фінансування може забезпечити достатні ресурси для надання допомоги тим, хто її потребує.

Благодійні центри також повинні враховувати соціокультурні особливості різних груп населення, щоб забезпечити ефективність своєї діяльності та задоволення потреби цих груп. Наприклад, благодійні центри можуть мати спеціальні програми для дітей, молоді, жінок, чоловіків, людей похилого віку

або людей з інвалідністю, що враховують їхні індивідуальні потреби та інтереси.

Крім того, соціокультурні аспекти також пов'язані з питанням етики та законності діяльності благодійних центрів, зокрема з аспектами прозорості та відповідальності перед громадськістю. Відповідальність благодійних центрів перед співтовариством може бути забезпечена через публічні звіти про їхню діяльність, включаючи звіти про використання залучених коштів та інші результати роботи.

Отже, соціокультурні аспекти діяльності благодійних центрів є дуже важливими і варто бути уважними до них при розробці та впровадженні благодійних проектів. Це допоможе не тільки забезпечити ефективність діяльності центрів, але і сприяти розвитку благодійної культури та підвищенню соціальної відповідальності у суспільстві.

Ступінь вивчення проблеми. Наразі, українське суспільство потребує допомоги. Одним з джерел підтримки громадського суспільства є благодійні організації, в яких люди можуть не тільки отримати допомогу, але й самі допомагати в якості волонтерів та меценатів. Благодійницька діяльність, яка сьогодні стрімко розвивається, потребує детального вивчення для покращення своєї роботи. Для даного дослідження було використано літературні джерела з історії соціальної роботи, маркетингу та менеджменту благодійних організацій, стану та перспектив розвитку сучасного благодійництва. Було використано роботи таких фахівців, як: А. Фурман, М. Підгурська, І. Римар, О. Донік, І. Сторонянська та інших. Для написання роботи було використано наукові статті, монографії, та роботи з результатами соціологічних досліджень.

Об'єктом дослідження є благодійна діяльність.

Предметом дослідження організація та управління благодійним центром в соціокультурній діяльності.

Мета і завдання. Метою роботи є аналіз функціонування благодійних центрів соціокультурного спрямування та розробка власного проекту.

Для досягнення поставленої мети вирішуються такі дослідницькі завдання:

- проаналізувати соціокультурний контекст діяльності благодійних центрів та їхній вплив на суспільство;
- розглянути особливості роботи менеджера соціокультурної діяльності в благодійних організаціях;
- вивчити діяльність благодійних центрів в Україні та за кордоном;
- розробити власний проект благодійної організації.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є соціологічний підхід, що передбачає дослідження соціальних та культурних аспектів діяльності організацій, їх вплив на суспільство. Головними методами дослідження виступають аналіз та синтез інформації та порівняльний аналіз. Вони допоможуть виявити основні аспекти роботи та їх вплив на діяльність. В розробці проекту використані методи SMART- та SWOT-аналізу.

Дослідження соціокультурних аспектів діяльності благодійних центрів може допомогти зрозуміти ефективність та значущість їхньої роботи, з'ясувати проблеми та труднощі, з якими вони зіткнулися, і визначити напрямки подальшого розвитку цієї діяльності.

Робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків; містить 37 сторінок тексту (без додатків), 4 таблиці та 9 рисунків. Список джерел включає 32 найменування літератури, 13 електронних публікацій.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Основні поняття кваліфікаційної роботи.

Україна, як і багато інших країн світу, має велику кількість благодійних організацій, які займаються вирішенням соціальних проблем та допомогою потребуючим. Однак, з урахуванням специфіки українського суспільства, соціокультурні аспекти діяльності благодійних центрів мають свої особливості. Серед них є місія та цінності благодійних центрів. За результатами соціологічних досліджень, українці надають велике значення допомозі потребуючим та мають позитивне ставлення до благодійності, але діяльність спрямована на допомогу конкретній людині чи групі людей буде сприйматися краще, ніж загальний соціальний проект [3].

Діяльність благодійних центрів відіграє дуже важливу роль у соціокультурному житті сучасного суспільства. Основні поняття, пов'язані з цією роботою, включають такі, як благодійність, філантропія та соціальна відповідальність. Розглянувши ці поняття, ми зможемо краще зрозуміти сутність та специфіку теми, яку вивчаємо [2].

Благодійність – це діяльність, спрямована на допомогу людям у складних життєвих ситуаціях, яка базується на безкоштовності та добровільності. Благодійні центри здійснюють свою діяльність на безкоштовній основі, з метою підтримки тих, хто потребує допомоги [14; 28].

Благодійність може мати значний позитивний вплив на розвиток підприємств в Україні. Багато благодійних організацій надають фінансову та

менторську підтримку підприємницям, що допомагає їм розширювати бізнес та залучати нові ресурси.

Меценатство – це підтримка мистецтва, науки, культури та інших галузей діяльності без вимоги отримати щось у відповідь. Меценатство – це опікування культурою. Саме таке визначення присутнє у словнику-довіднику «Управління суспільним розвитком», де меценатство – це опікування культурою за власною щедрістю [6; 27, с 122].

Хоча меценатство та благодійність мають різний характер, вони можуть перетинатися. Наприклад, меценати можуть фінансувати проекти, що сприяють благодійності, або виступати благодійниками. Багато благодійних організацій також залежать від пожертвувань меценатів для забезпечення фінансової стабільності та здійснення своєї місії.

Соціальна відповідальність – це свідомість та бажання бути корисними для суспільства, вона виявляється в різних формах діяльності, включаючи благодійність [22; 15].

Благодійні центри виконують важливу соціальну місію, сприяючи підвищенню рівня благополуччя та розвитку соціального захисту. Серед соціокультурних аспектів діяльності благодійних центрів можна виділити:

1. Формування соціальної свідомості та культури допомоги – благодійні центри сприяють підвищенню рівня свідомості про проблеми та потреби у складних життєвих ситуаціях, формують культуру взаємодопомоги та підтримки.

2. Розвиток громадської активності – благодійні центри привертають увагу громадськості до соціальних проблем та стимулюють активну участь у їх вирішенні.

3. Розвиток благодійної культури та філантропії – діяльність центрів сприяє формуванню та підтримці філантропічної культури в суспільстві.

4. Соціальних захист та підтримка уразливих категорій населення – своєю роботою, центри, забезпечують соціальних захист та підтримку людей, які потребують допомоги, зокрема, малозабезпечені, хворі, люди з інвалідністю та інші уразливі групи населення.

5. Підтримка розвитку культури та освіти – благодійні центри забезпечують підтримку культури та освіти, насамперед фінансову допомогу установам культури та освітнім закладам.

6. Формування позитивного іміджу бізнесу – участь бізнесу в благодійних проєктах та підтримка благодійних центрів допомагає формувати позитивний імідж компанії та впливає на підвищення їх соціальної відповідальності [3].

Таким чином, діяльність благодійних центрів є важливою складовою соціокультурного життя сучасного суспільства, яка сприяє розвитку благодійної культури та філантропії, підвищенню рівня свідомості про соціальні проблеми та потреби у складних життєвих ситуаціях, а також забезпеченню соціального захисту та підтримки уразливих груп населення [10].

1.2 Сутність діяльності благодійних центрів

Благодійність може виступати як важливий інструмент впливу громадян на стан соціуму. За допомогою благодійності люди можуть впливати на соціальну динаміку, підтримувати соціально вразливі групи та забезпечувати покращення життя в цілому.

Благодійність сприяє збільшенню соціальної відповідальності громадян. Люди, які надають благодійну допомогу, відчують відповідальність за соціальні проблеми та потреби своєї спільноти. Вони стають активними учасниками соціального життя та демонструють приклади для інших громадян. І. Сторонянська зазначає, що громадські організації грають велику роль у реалізації консолідованої соціальної відповідальності, і що вони можуть бути

рушійною силою в процесі реалізації соціальної відповідальності та налагодженні співпраці між усіма суб'єктами економіки України [23].

Також, благодійна діяльність може підтримувати соціально вразливі групи, такі як безхатьки, діти-сироти, інваліди та інші. Забезпечення матеріальної та моральної допомоги цим групам допомагає зменшувати нерівності та підвищувати соціальну справедливість [16].

Хочу зазначити, що благодійність може впливати на розвиток соціальних інструментів впливу громадян на стан соціуму. Благодійна діяльність може забезпечувати фінансування для будівництва та розвитку громадських споруд, які будуть служити загальним потребам [11; 12].

Одна з важливих функцій цієї діяльності – проведення соціальних проектів. Це може бути розвиток спортивних та культурних заходів, створення навчальних або професійних курсів, забезпечення медичної та соціальної допомоги, збільшення освітнього рівня населення.

Соціокультурна складова діяльності благодійних центрів полягає в тому, що вони не просто надають допомогу потребуючим, але також сприяють формуванню та розвитку соціальних та культурних цінностей в суспільстві. Благодійні центри проводять різноманітні культурно-освітні заходи, такі як концерти, виставки, лекції, семінари тощо. Ці заходи здебільшого безкоштовні та відкриті для громадськості. Вони позитивно впливають на формування та розвиток культурної освіти, на збереження національних традицій та культурної спадщини. Крім того, благодійні центри здійснюють діяльність зі збору та розповсюдження інформації про проблеми в суспільстві, проявляють активну участь у громадському житті. Вони виконують роль інформаційних центрів та надають можливість для обміну інформацією та досвідом між різними групами населення [21].

Дослідження в галузі благодійності дозволяють оцінювати ефективність роботи благодійних центрів та їх значення в розвитку соціальної сфери. Таки

дослідження можуть здійснюватися як внутрішніми командами благодійних центрів, так і залученням зовнішніх експертів. Вони можуть охоплювати різні аспекти діяльності центрів, від оцінки ефективності використання зібраних коштів до визначення соціального ефекту від проведення конкретних соціальних проектів. Також важливим аспектом дослідження є аналіз потреб соціально вразливих груп населення. Це дозволяє збільшити ефективність роботи благодійних центрів, спрямовуючи їхні зусилля на розв'язання найбільш актуальних проблем [4, 5].

Дослідження також можуть допомогти виявити недоліки та проблеми в діяльності благодійних центрів та знайти шляхи їх вирішення. Наприклад, результати оцінки ефективності центру, можуть показати, що зібрані кошти не використовуються ефективно або що допомога не доходить до тих, кому вона потрібна.

Благодійні центри можуть надавати різні види допомоги, включаючи:

1. Матеріальну допомогу – надання харчів, одягу меблів, засобів гігієни та інших необхідних речей для життя.
2. Медичну допомогу – забезпечення лікування та медичної допомоги людям, які не можуть собі цього дозволити.
3. Психологічну допомогу – надання підтримки та консультацій особам, які переживають труднощі та потребують психологічної допомоги.
4. Соціальну допомогу – надання підтримки у здійсненні прав людини, допомога у вирішенні соціальних проблем, таких як бездомність, наркоманія, алкоголізм, сімейні конфлікти та інші.
5. Організацію благодійних акцій та збір коштів – проведення благодійних акцій, які допомагають збирати кошти на потреби людей у складних життєвих ситуаціях.

Одним з найбільш очевидних способів впливу благодійних організацій на розвиток підприємницької діяльності уразливих груп населення в Україні є

надання фінансової підтримки. Багато благодійних фондів та організацій надають гранти, кредити та інші форми фінансування, що допомагає підприємцям розвивати свої бізнеси та збільшувати свій вплив на економіку країни. Однак, більш широкий вплив полягає в сприянні розвитку особистісних та професійних навичок. Благодійні організації надають можливість отримати безкоштовні курси та тренінги з різних сфер, включаючи підприємництво, менеджмент та маркетинг. Це дозволяє підприємцям розвивати свої навички та компетенції, що допомагає їм бути більш конкурентоспроможними та успішними у своїй діяльності [6].

Отже, робота благодійних центрів має на меті не тільки забезпечення допомоги соціально вразливим верствам населення, а й вплив на розвиток соціальної сфери в цілому. Благодійність може виступати як інструмент впливу громадян на стан соціуму. Вона сприяє збільшенню соціальної відповідальності громадян, підтримує соціально вразливі групи та ще робить внесок у стимулювання розвитку соціальних інститутів та інфраструктури.

1.3 Особливості роботи менеджера соціокультурної діяльності в благодійному центрі

Менеджер соціокультурної діяльності в благодійних центрах має важливу роль у забезпеченні успішності роботи організації та досягненні поставлених цілей. Основні особливості роботи такого менеджера полягають у забезпеченні розвитку культурного та соціального життя в громаді, формуванні та реалізації програм, спрямованих на підтримку потреб населення в соціальній та соціокультурній сферах.

Основні обов'язки менеджера соціокультурної діяльності в благодійних центрах можуть включати:

1. Планування та координація роботи організації: менеджер повинен створювати стратегії та програми, щоб забезпечити розвиток благодійного центру і досягненні поставленої мети.

2. Збір коштів: один з аспектів роботи менеджера полягає в зборі коштів на реалізацію проектів та програм. Це може включати пошук спонсорів та партнерів, проведення благодійних аукціонів та інших заходів для залучення партнерів.

3. Робота з волонтерами: менеджер соціокультурної діяльності повинен забезпечувати залучення та координацію волонтерів для реалізації проектів та програм благодійного центру.

4. Робота зі зв'язками з громадськістю: менеджер повинен налагоджувати взаємодію з місцевими ЗМІ, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами, щоб підвищити обізнаність громадськості про діяльність благодійного центру.

5. Організація соціокультурних заходів: в роботу менеджера входить організація різноманітних заходів, таких як концерти, виставки, тренінги, майстер-класи та інші, з метою забезпечення розвитку культурного та соціального життя в громаді.

6. Моніторинг та оцінка: менеджер повинен здійснювати моніторинг та оцінку ефективності благодійного центру та програм, з метою покращення їхньої роботи та досягненні більш високих результатів.

7. Фінансове управління: в обов'язки менеджера входить здійснення фінансового управління благодійним центром, включаючи контроль за витратами та виконанням бюджету.

8. Розвиток нових напрямів діяльності: менеджер повинен постійно вдосконалювати свої знання та навички, а також відстежувати нові тренди та ідеї в галузі благодійності та соціокультурної діяльності. Він повинен

розвивати нові напрямки діяльності та пропонувати інноваційні ідеї для залучення громадськості до благодійництва.

Робота менеджера соціокультурної діяльності в благодійних центрах є дуже важливою та відповідальною. Він повинен мати необхідні знання та навички для ефективної роботи з волонтерами, донорами та партнерами, розробки та впровадженні проектів та програм, організації та проведення різноманітних заходів та розвитку нових напрямків діяльності. Загалом, робота менеджера повинна бути спрямована на підвищення якості життя громади та реалізацію соціально-культурних програм, які мають позитивний вплив на суспільство.

Висновок до розділу.

В першому розділі даної роботи ми ознайомилися з основними поняттями, які пов'язані з темою. Також ми розглянули сутність діяльності благодійних центрів та особливості роботи менеджера соціокультурної діяльності в благодійних центрах.

Можу сказати, що благодійні центри не тільки надають допомогу соціально вразливим верствам населення, але й сприяють розвитку соціальної сфери загалом. Це може бути здійснено через підтримку та розвиток соціальних проектів та ініціатив, залучення громадськості до активної участі в різних програмах, а також сприяння розвитку соціальних підприємств. Такі ініціативи можуть позитивно вплинути на соціальний клімат, допомогти у подоланні проблем і покращенні якості життя людей в цілому. А менеджер відповідає за розробку та реалізацію цих проектів та заходів, комунікацію з партнерами та волонтерами. Важливою частиною його роботи є збільшення обізнаності громадськості про діяльність благодійних центрів та їх розвиток.

Крім того, менеджер соціокультурної діяльності повинен мати високий рівень комунікативних навичок, здатність до аналізу та планування, креативність та вміння працювати в команді. Він також повинен мати глибокі

знання про соціокультурну сферу та розуміти потреби та проблеми різних соціальних груп. У цій роботі важливо бути відкритим до нових ідей та готовим до неперервного професійного розвитку.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ЦЕНТРІВ ЯКІ ПІДТРИМУЮТЬ БІЗНЕС СТВОРЕНИЙ ЖІНКАМИ

2.1 Благодійні організації в Україні, які займаються розвитком бізнесу створеного жінками

Жіноче підприємництво є важливим економічним фактором у багатьох країнах світу, оскільки воно не тільки забезпечує економічний розвиток, а й сприяє соціальному прогресу та рівності. Пропоную розглянути деякі фактори, які впливають на жіноче підприємництво та викличуть його значний зріст у майбутньому.

Одним з найважливіших факторів, що впливає на жіноче підприємництво, є доступ до фінансових ресурсів. Жінки-підприємниці часто стикаються зі значною складністю отримання кредитів або грантів для розвитку свого бізнесу. Це зазвичай пов'язано зі стереотипами про статеву приналежність, що призводить до того, що банки та інші кредитні установи вважають жінок більш ризиковими позичальниками. Для того, щоб забезпечити жіночим підприємствам належний розвиток, необхідно надати жінкам доступ до фінансових ресурсів та навчити ефективно керувати своїм бізнесом. Також, через статеві стереотипи, та гендерні упередження жінкам важче отримати робоче місце у високотехнологічній сфері або відкрити власну компанію в традиційно «чоловічій» галузі, такий як будівництво або транспорт [7; 17; 20].

Ще одним важливим фактором є доступ до освіти та підтримки. Освіта дозволяє жінкам розвивати свої навички та знання, що є важливими для

успішного керування бізнесом. Крім того, підтримка у формі консультування та наставництва також може бути корисною для жінок підприємниць, зокрема, надання порад щодо бізнес-стратегії, фінансового планування, маркетингу та інших аспектів розвитку бізнесу. Також, для розвитку жіночого підприємництва, є створення сприятливої бізнес-екосистеми, де жінки зможуть ділитися досвідом та знаннями з іншими підприємницями, менторами та експертами. Така спільнота може стати місцем обміну та досвідом, що забезпечить жіночому підприємництву необхідну підтримку та розвиток [18; 19].

Україна має декілька благодійних організацій, які займаються розвитком жіночого бізнесу. Деякі з них:

1. «Український жіночий фонд» - це незалежна неприбуткова організація, яка працює над підвищенням рівня жіночого лідерства та зміцненні прав жінок в Україні. Однією з основних діяльностей фонду є підтримка жіночого підприємництва в Україні. Фонд надає фінансову допомогу жінкам-підприємницям, проводить тренінги та семінари з питань бізнес розвитку, маркетингу та фінансового планування [26].

Рисунок 2.1

Логотип організації «Український жіночий фонд»

2. Громадська організація «Ділові Українські Жінки» - це незалежна мережа жінок-підприємниць, яка займається розвитком та підтримкою

жіночого підприємництва в Україні. Організація проводить різноманітні заходи, такі як тренінги, семінари, конференції, які спрямовані на розвиток навичок жінок які займаються підприємницькою діяльністю.

Організація активно співпрацює з державними та міжнародними інституціями, та громадськими організаціями з метою розвитку жіночого підприємництва в Україні та зміцнення ролі жінок у суспільстві [8].

Рисунок 2.2

Логотип організації «Ділові Українські Жінки»

3. «Українська асоціація представниць правоохоронних органів» - заснована з метою підвищення ролі жінок в правоохоронній системі та зміцнення гендерної рівності. УАППО об'єднує жінок-працівників правоохоронних органів, які займаються розслідуванням злочинів, охороною громадського порядку, виконанням судових рішень та іншими функціями, пов'язаних зі збереженням законності правопорядку.

Мето діяльності цієї асоціації є сприяння професійному розвитку та підвищенню кваліфікації жінок-правоохоронців, захист їх прав та інтересів, а також підтримка жінок, що постраждали від насильства та дискримінації. Асоціація також співпрацює з іншими організаціями, які діють у сфері прав людини та розвитку громадськості, з метою зміцнення прав жінок та гендерної рівності в Україні [25].

Рисунок 2.3

Логотип організації «УАППО»

4. «Бізнес Мережа Сільських Жінок України» - це громадська організація, створена з метою підвищення соціально-економічного становища жінок в селі та зміцнення їх ролі в розвитку сільського господарства. Організація об'єднує жінок-селянок, фермерок, представниць сільських громад, а також експертів та представників державних органів, які працюють з проблемами розвитку сільських територій.

Основна мета цієї організації полягає в підвищенні економічної активності жінок у селі, сприянні їхньому самовизначенню та розвитку власного бізнесу, а також зміцненні їхньої ролі в прийнятті рішень на рівні сільських громад [1].

Рисунок 2.4

Логотип організації «Бізнес Мережа Сільських Жінок України»

5. ДІЯ. Жіноче підприємництво – це проект який був започаткований в Україні в 2019 році. Метою проекту є підтримка та розвиток жіночого підприємництва в Україні шляхом надання доступу до інформації, ресурсів та експертної допомоги.

У рамках проекту проводяться різноманітні заходи, такі як тренінги, воркшопи, майстер-класи, консультації тощо, які допомагають жінкам-підприємницям отримати необхідні знання та навички для розвитку свого бізнесу. Також в рамках проекту діє спільнота, учасники якої можуть обмінюватися досвідом та взаємною підтримкою. [9].

Рисунок 2.5

Логотип проекту «ДІЯ. Бізнес»

Всі ці проекти є не конкурентами мого проекту, а скоріше можуть бути партнерами. Адже особливість діяльності мого благодійного центру, це

підтримка жінок які постраждали від повномасштабної війни. Жінки, які були вимушені покинути свій дім через воєнні дії і мають статус ВПО, дружини або родички загиблого воїна. Благодійний центр «Жінки з нами» може надавати можливість розпочати власну справу. Взаємодія між благодійними організаціями посилить результат від їхньої діяльності, адже це не змагання, а діяльність спрямована на вирішення спільних проблем. Через обмін спеціалістами для підвищення кваліфікації та обміну досвідом, комунікацію та співпрацю можна досягти більшого успіху в розвитку громадської діяльності, підвищення рівня економіки та рівня життя людей в цілому.

2.2 Досвід роботи благодійних центрів за кордоном

Благодійні центри, які займаються розвитком жіночого бізнесу за кордоном, мають великий досвід в розробці та реалізації програм та проектів, що сприяють підтримці та розвитку жіночого підприємництва.

Один з найвідоміших благодійних центрів, є Women's Business Enterprise National Council (WBENC) у США. WBENC зосереджується на забезпеченні жінкам можливості бути успішними підприємницями та моніторингу рівних умов у діловому світі. WBENC пропонує програми навчання та підтримки для підприємців, а також забезпечує зв'язки з іншими компаніями та партнерами для підтримки жіночих бізнесів [29].

Рисунок 2.6

Логотип організації «Women's Business Enterprise National Council»

Інший приклад – це канадська організація Women’s Enterprise Centre, яка допомагає жінкам у Канаді розвивати та запускати свої власні бізнеси. Організація пропонує безкоштовні консультації, програми навчання та менторинг, а також фінансову підтримку для жінок підприємниць. Це допомагає жінкам знаходити успіх у бізнесі та створювати нові робочі місця для інших жінок [31].

Рисунок 2.7

Логотип організації «Women’s Enterprise Centre»

Також, Women’s World Baking (WWB) є міжнародною благодійною організацією, що зосереджується на розвитку жіночого підприємництва у країнах з низьким та середнім рівнем доходів. Women’s World Baking допомагає жінкам з маленькими підприємствами отримувати кредити та іншу фінансову підтримку, навчає їх фінансовому плануванню та управлінню бізнесом, а також надає їм доступ до ринків та нових технологій. WWB навчає жінок збільшувати свої доходи та покращувати якість свого життя, а також сприяє розвитку місцевих економік та зменшенню бідності [32].

Рисунок 2.8

Логотип організації «Women’s World Baking»

Women's World Banking

Ще, хочу відзначити благодійну організацію Women's Economic Ventures (WEV) у США, яка надає жінкам, які займаються підприємництвом, унікальні можливості для навчання з управління бізнесом, маркетингу та фінансів, а також відкриває для жінок шанс знаходження нових партнерів та клієнтів. Крім того, WEV дає фінансову підтримку підприємницям, що допомагає їм запустити та розвивати свій бізнес [30].

Рисунок 2.9

Логотип організації «Women's Economic Ventures»

У підсумку хочу сказати, що жіноче підприємництво є значущим економічним фактором, який сприяє розвитку економіки та соціальному прогресу. Для того, щоб забезпечити його подальше зростання, необхідно забезпечити жінкам доступ до фінансових ресурсів, створити сприятливі умови для розвитку бізнесу, надати підтримку та доступ до освіти та спільноти підприємців.

Висновок до розділу. У другому розділі цієї роботи ми ознайомилися з діяльністю благодійних організацій в Україні та за кордоном, які підтримують жінок, та бізнес створений жінками.

Загалом, благодійні організації, які займаються розвитком жіночого підприємництва за кордоном мають багатий досвід та успішні кейси, які сприяють розвитку та підтримці бізнесів, створених жінками. Для того, щоб забезпечити розвиток цієї діяльності в Україні, можна використовувати їхній досвід та адаптувати його до місцевих потреб та умов.

РОЗДІЛ III. СТВОРЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОЕКТУ: БЛАГОДІЙНИ ЦЕНТР «ЖІНКИ З НАМИ»

3.1 Аналітична частина проекту

Україна є країною, яка сьогодні потребує великої підтримки та розвитку, у тому числі розвитку соціальної сфери. Повномасштабна війна, низький рівень доходів більшості населення, недостатність державних програм та соціальних послуг, високий рівень безробіття та міграційні процеси – усе це створює підвищену потребу у благодійній допомозі та соціальній ініціативі.

Після початку повномасштабного воєнного вторгнення величезна кількість сімей залишилась зі своїми проблемами віч на віч, чоловіків мобілізовано, і жінки повинні самотужки вирішувати всі свої проблеми. Створення благодійного центру в Україні з урахуванням війни може бути важливим кроком у підтримці тих, хто постраждав від воєнних дій.

Даний проект передбачає розробку створення благодійного центру на Дніпропетровщині, основним напрямком діяльності якого є підтримка жінок які відчули наслідки цієї війни, але продовжують жити та розвиватися і хочуть розпочати власну справу.

Благодійний центр «Жінки з нами», це проект тривалістю 1 рік, основною діяльністю якого є надання психологічної підтримки, освітніх послуг, включаючи професійне навчання з основ підприємництва, менеджменту та маркетингу. Також в програмі курсів будуть тренінги, семінари, консультації з фахівцями та юристами. Жінки матимуть змогу отримати гранти від наших донорів та партнерів на розробку власного бізнесу.

Цільовою аудиторією проекту є жінки, які постраждали через повномасштабне воєнне вторгнення, це можуть бути жінки зі статусом ВПО та дружини або родички загиблого військового. Головне, це дати жінкам мотивацію і можливість жити далі та розвиватися.

SWOT-аналіз проектної ідеї.

Сильні сторони проекту: велика зацікавленість жінок в досягненні незалежності від чоловіків; надання допомоги жінкам, які цього потребують.

Наші слабкі сторони: недостатня кількість вільного часу, який жінки можуть приділити саморозвитку; соціальне невизнання важливості цього проекту.

Можливості: якщо жінки мають доступ до якісної освіти, гідної роботи та необхідну систему підтримки, то кількість жінок, які перебувають за межею бідності та різними проблемами, зменшиться.

Основною метою створення благодійного центру підтримки жіночого підприємництва, є залучення жінок, які постраждали від війни, до створення власного бізнесу, створення нових робочих місць та досягненні ними економічної незалежності.

Завдання проекту:

1. Розробка створення благодійного центру підтримки жіночого підприємництва. Центр, у співпраці з місцевими організаціями громадського суспільства на Дніпропетровщині, проводитиме навчання із заснування та

ведення бізнесу, допомагатиме напрацювати практичні навички, надаватиме консультаційну допомогу та сприятиме мотивації жінок-підприємниць.

2. Вивчення законодавства, яке регулює діяльність благодійних організацій в Україні. Згідно з законодавством, потрібно зареєструватись та отримати статус «Благодійної організації»

3. Визначення правової форми центру та відповідальності за його діяльність.

4. Розробка бізнес-плану та пошук можливостей залучення фінансування від інших благодійних організацій, донорів, державних або міжнародних програм.

5. Пошук приміщення для розташування центру та обладнання його всім необхідним для роботи.

6. Підготовка команди тренерів, волонтерів, які допоможуть здійснювати роботу центру.

7. Підготовка робочої документації, розробка загальної концепції навчання: плану та програми.

8. Запровадження системи фінансового та ділового обліку, яка дозволить вести ефективну діяльність центру.

9. Залучення ЗМІ, для висвітлення діяльності проекту.

10. Проведення навчальних курсів із започаткування власної справи.

11. Підведення підсумків проекту та здійснення оцінки досягнення цілей проекту.

Програма проекту складається з наступних частин:

1. Надання консультаційної, юридичної та менторської підтримки.

2. Семінари-тренінги зі створення бізнес-планів, визначення складу команди, маркетингових планів, маркетингових інструментів, розробки ідей послуг та товарів, складання бюджету.

3. Зустрічі для обговорення прогресу, планів та потреб у консультаціях разом із наставниками.

4. Зустрічі онлайн, спілкування з досвідченими наставниками.

Таблиця 3.1

«SMART – тест цілей проекту»

S	Створення центру підтримки жіночого підприємництва
M	Створення нових робочих місць
A	Доступні ресурси
R	Підвищення економічної незалежності жінок
T	Вересень 2023р. – серпень 2024р.

Організаційна структура проекту складається з голови організації, заступниці голови організації (психолог), менеджерки проектів, головна бухгалтерка, соціальної працівниці, адвокатки (головної юристконсультантки).

Таблиця 3.2

«Посадові обов'язки у проекті у відповідності до організаційної структури»

Посада	Обов'язки
Голова організації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підбирає команду проекту; 2. Розробляє плани роботи команди проекту; 3. Збирає наради команди проекту; 4. Визначає процедуру збору інформації по проекту, документів, звітів; 5. Розробляє та контролює план управління проектом; 6. Здійснює інтеграцію всіх областей управління проектом;

	<ol style="list-style-type: none"> 7. Формує обґрунтування проекту та статут проекту; 8. Відповідає за якість управління проектом 9. Складає бюджет проекту.
Заступниця голови організації, психолог	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організовує обмін інформацією всередині проекту; 2. Годує наради, веде протоколи; 3. Складає матрицю відповідальності 4. Організовує навчання та підвищення кваліфікації працівників, які беруть участь у проекті; 5. Розробляє вимоги щодо результатів проекту; 6. Проводить консультації, тренінги.
Менеджер проектів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організовує обмін інформацією всередині проекту; 2. Несе відповідальність за якісне виконання призначених робіт.
Головна бухгалтерка	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розраховує ефективність капіталовкладень на кожному з етапів проекту; 2. Контролює рух грошей; 3. Відповідає за виконання бюджету проекту.
Соціальна працівниця	<ol style="list-style-type: none"> 1. Готує наради, веде протоколи; 2. Веде інформаційну базу проекту; 3. Проводить консультації, тренінги, заняття.
Адвокатка, голова юристконсуль тантка	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збирає звітність проекту і організовує реагування на головні питання від учасників проекту; 2. Відповідає за зберігання документів за проектом, архівування; 3. Проводить юридичні консультації та заняття.

3.2 Моніторинг та оцінка проекту

Моніторинг та оцінка проекту дозволяє визначити ступінь досягнення мети та ефективність використання ресурсів. Серед основних завдань моніторингу та оцінки проекту є визначення показників успішності. Для цього необхідно визначити конкретні цілі та завдання, які будуть виконуватися протягом його реалізації. Очікуваними результатами даного проекту є:

1. Працюючий благодійний центр діяльність якого спрямована на підтримку бізнесів створених жінками;
2. Успішне залучення жінок до створення власного підприємства;
3. Економічна незалежність жінок від чоловіків;
4. Створення нових робочих місць;
5. Збільшення інвестицій проекту;
6. Підтримка жінок, які знаходяться у важкій життєвій ситуації;
7. Підвищення відповідальності жінок за своє майбутнє та посилення їх активності у суспільному житті країни.

Наступним завданням моніторингу та оцінки є збір та аналіз даних. Для оцінки успішності проекту необхідно збирати дані про його реалізацію та результати.

Кількісні показники:

- кількість залучених професійних кураторів;
- кількість проведених занять та консультацій;
- кількість учасників;
- кількість затверджених проектів та їх фінансові показники;
- загальна кількість розроблених інформаційних матеріалів;
- кількість статей та сюжетів, стосовно діяльності центру у ЗМІ.

Якісні показники:

- відповідність програм занять до вимог та потреб учасників;
- якість організації та проведення занять;
- якість складених програм консультацій та тренінгів;
- встановлена взаємовигідна співпраця з місцевими органами громадського суспільства на Дніпропетровщині, контакти зі ЗМІ.

Аналізуючи ці дані, можна визначити ступінь досягнення мети проекту та виявити проблемні моменти, що потребують внесення корективів.

Форми роботи для здійснення моніторингу

- аналіз звітів про діяльність благодійного центру;
- анкетування, інтерв'ю та опитування учасниць;
- аналіз статистичних даних;
- загальний звіт про хід реалізації проекту з висновками та рекомендаціями щодо його продовження, який включатиме фото- та відео-матеріали, методичні розробки.

Загалом, моніторинг та оцінка проекту допоможуть визначити ефективність даного проекту та забезпечать досягнення поставлених цілей. Ці процеси дозволять зрозуміти, які зміни будуть відбуватися в результаті реалізації проекту та наскільки ефективно використовуватимуться ресурси. Інформація, яку ми отримуємо під час моніторингу може бути використана для підвищення ефективності цього центру, а також для вдосконалення майбутніх проектів.

Окрім того, моніторинг та оцінка проекту будуть важливими інструментами звітування перед спонсорами, партнерами та іншими зацікавленими сторонами. Якщо діяльність благодійного центру «Жінки з нами» буде успішною та ефективною, це може збільшити довіру та підтримку подальших ініціатив.

Отже, всі ці процеси допомагають збирати та аналізувати інформацію про хід проекту, визначати ефективність витрачених часу та коштів, а також коригувати стратегії та дії з метою досягнення поставлених цілей.

Базуючись на цих загальних теоретичних положеннях, при проведенні моніторингу соціальних проектів, необхідно відстежувати в комплексі:

- використання ресурсів (відповідність витрачених ресурсів плану);
- процес виконання запланованої діяльності (відповідність змісту заходів потребам цільових груп, дотримання необхідних процедур, методів, проведення намічених заходів згідно графіку тощо);
- результати (у якій мірі вдається досягти намічених цілей)

- вплив проекту (як впливає проект на зміни в соціальному середовищі, поведінку цільових груп, роботу спеціалістів соціальної сфери, тощо)
- Згідно цьому плану можемо створити таблицю 3.3 «Оцінка та моніторинг проекту»

Таблиця 3.3

«Оцінка та моніторинг проекту»

Ресурси	Діяльність	Безпосередній результат	Соціальний результат
Кошти Персонал Приміщення Обладнання та матеріали	Надання соціальних послуг Консультації Навчання	Проведення занять та консультацій, клієнти, які отримали послуги	Нові знання та навички Зміна поведінки Зміна статусу

3.3 Економічна частина проекту

Основним джерелом фінансування благодійної організації донорство. Донорські організації, такі як міжнародні фонди, благодійні фонди, міжнародні та національні організації, надають фінансову підтримку на реалізацію проектів, спрямованих на соціальну допомогу, розвиток громади, освіти, захист прав людей та інші сфери.

Ці організації виділяють гранти або фінансують проекти на конкурсній основі. Зазвичай, неприбуткові організації подають заявки на отримання фінансової підтримки, демонструючи свою місію, цілі, план роботи та очікувані результати.

В Україні існує багато міжнародних та національних донорських організацій, які активно підтримують неприбутковий сектор. Деякі з них включають Європейський Союз, Організацію Об'єднаних Націй, Міжнародний

Банк Реконструкції та Розвитку, Червоний Хрест, ЮНІСЕФ та багато інших [24].

Бюджет проекту розробляється за допомогою форми з чіткою постатейною розбивкою, яка зазвичай надається донором. Бюджет повинен бути реалістичним і відображатися у бухгалтерських документах.

Прямі витрати благодійного центру «Жінки з нами» складаються з наступних складових:

1. Проектні витрати. Це витрати, пов'язані з реалізацією самого проекту. Вони включають витрати на розробку проекту, підготовку планів і програм, проведення досліджень, створення концепції проекту його впровадження.

2. Заробітна плата. Це витрати на оплату праці співробітників, які безпосередньо працюють над проектом. Вони включають заробітну плату проектної менеджерки, її заступниці, бухгалтерки, соціальних працівників та адвокатки.

3. Комунікаційні витрати. Вони включають витрати на доставку матеріалів, зв'язок та Інтернет-послуги, телефонні розмови, поштові та інші витрати, пов'язані з забезпеченням ефективної комунікації в межах проекту.

4. Маркетинг та просування. Витрати на рекламу, PR-кампанії, розробку інформаційних матеріалів, створення веб-сайту проекту. Ці витрати спрямовані на просування проекту, залучення учасників, збільшення свідомості про нього та привернення уваги громадськості.

5. Адміністративні витрати. Це витрати на оплату оренди приміщення, комунальні послуги, офісне обладнання та меблі, оргтехніку, робочі матеріали, страхування а також інші адміністративні витрати, пов'язані з організаційним функціонуванням проекту.

Таблиця 3.4

«Список витрат на пів року»

Перелік витрат	Витрати на місяць (грн)
----------------	-------------------------

	1	2	3	4	5	6
Проектні витрати	7000	2000	2000	2000	2000	2000
Заробітна плата	95 000	95 000	95 000	95 000	95 000	95 000
Комунікаційні витрати	2000	2000	2000	2000	2000	2000
Маркетинг та просування	10 000	5000	5000	5000	5000	5000
Адміністративні витрати	155 000	16 000	16 000	16 000	16 000	16 000

Висновок до розділу.

В третьому розділі цієї роботи було розроблено проект благодійного центру «Жінки з нами». Було описано мету та основні завдання проекту, сильні та слабкі сторони, та організаційна структура проекту.

Також буда описана важливість моніторингу та оцінки проекту, які дозволяють визначити ступінь досягнення мети та ефективність використаних ресурсів.

Розробка економічної частини проекту дозволяє зрозуміти звідки будуть братися кошти на реалізацію та на що вони будуть спрямовані. Всі дані було відображено в таблицях та додатку до роботи.

ВИСНОВКИ

Соціокультурні аспекти діяльності благодійних центрів охоплюють широкий спектр впливу на соціальне та культурне середовище, зміну сприйняття та поведінки людей, створення позитивних змін у суспільстві.

Метою даної роботи було аналіз функціонування благодійних центрів соціокультурного спрямування та розробка власного проекту. І спираючись на проведені дослідження можу констатувати, що мета була досягнута завдяки вирішення таких завдань:

- проаналізували соціокультурний контекст діяльності благодійних центрів та їхній вплив на суспільство;

У першому розділі я аналізувала аспекти діяльності благодійних центрів на суспільство, серед яких були формування соціальної свідомості та культури допомоги, розвиток громадської активності, розвиток благодійної культури та філантропії, забезпечення соціального захисту та підтримка уразливих груп населення, підтримка та розвиток культури та освіти населення.

- розглянули особливості роботи менеджера соціокультурної діяльності в благодійних організаціях;

Менеджер соціокультурної діяльності в благодійних організаціях відіграє ключову роль у плануванні, координації і виконанні проектів, спрямованих на вплив та розвиток у соціокультурній сфері. Особливості роботи такого менеджера включають: планування та координацію роботи організації, збір коштів, роботу з волонтерами, робота зі зв'язками з громадськістю, організація соціокультурних заходів, моніторинг та оцінка та розвиток нових напрямків діяльності.

- вивчили діяльність благодійних центрів в Україні та за кордоном;

У другому розділі було описано суть діяльності благодійних центрів, які займаються розвитком підприємств створених жінками. Благодійні центри в Україні займаються наданням матеріальної та фінансової допомоги людям, які цього потребують, особливо в умовах війни.

- розробили власний проект благодійної організації;

У третьому розділі була розроблена власна концепція благодійного центру «Жінки з нами», діяльність якого спрямована на підтримку жінок, які відчували на собі наслідки війни, надання їм психологічної підтримки, освітніх послуг, включаючи професійне навчання з основ підприємництва, маркетингу та менеджменту.

В ході роботи було проведено аналіз діяльності благодійних організацій, їхні соціокультурні аспекти, напрямки діяльності та вплив на суспільство. Також були розглянуті сучасні благодійні організації в Україні та за кордоном, та розроблено власний проект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бізнес мережа сільських жінок в Україні URL: <https://www.facebook.com/rwbn.ua/> (дата звернення: 01.05.2023).
2. Благодійництво як пріоритетна форма некомерційної господарської діяльності: монографія. В. О. Чепурнов, В. І. Ярема; Міністерство освіти та науки України, Ужгород. Національний університет. Ужгородська міська друкарня. 2008. 144 с.
3. Благодійні інститути України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) Безпалько О. В., Галусян М. Ю., Гулевська-Черниш А. В. та інші. Київ: Книга плюс, 2008. 120 с.
4. Быков А. А. Благотворительность как социокультурный феномен: генезис идей и практик. URL: <http://www/vital.lib.tsu.ru> (дата звернення 01.02.2023).
5. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с.

6. Гветадзе І. Г. Добродійна та просвітницька діяльність іноземців на півдні України (40-ві рр. XIX – початок XX ст.) : монографія. Andronum, 2022. 392 с. URL: <https://epub.com.ua/books/dobrochynna-ta-prosvitnytska-diialnist-inozemtsiv-na-pivdni-ukrainy-40-vi-rr-khikh-pochatok-khkh-st/> (дата звернення 17.01.2023).

7. Гида М. Особенности внутренней и внешней среды некоммерческих организаций. Вопросы экономики и управления. 2016 №5.1. С. 27-29. URL <https://moluch.ru/th/5/archive/44/1560/> (дата звернення 04.23.2023).

8. ГО «Ділові жінки України». URL: http://businesswomen.org.ua/?fbclid=IwAR2Un_k5522dyN-kxmgMM16jTzmfax46gCwT9_ilNhqooWkyVn5aAi1kWzY (дата звернення - 1.05.2023).

9. Дія. Бізнес. Жіноче підприємництво URL: <https://business.diia.gov.ua/women-entrepreneurship> (дата звернення 01.05.2023).

10. Донік О. Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.). Український історичний журнал. 2005. №4. С.159-177. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2005_4_159 (дата звернення 18.03.2023)

11. Дорошенко А. М. Благодійництво у суспільстві. Київ: Вітас, 2001. 152 с.

12. Зишман А. Л. Основні напрями благодійної діяльності. Одеса: ОДУ, 2017. 184 с.

13. Зінченко А. Г. Соціальна відповідальність в Україні: погляди різних стейкхолдерів. Регіональний аспект./ А. Г. Зінченко, М. А. Саприкіна. Київ: Книга плюс, 2018. 60 с.

14. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні: Навчальний осібник. Луганськ: Альма-матер, 2005. 408с.

15. Колосок А. М. Соціальна відповідальність в системі корпоративного управління. Економічний форум. 2014 №1. С. 249-253.

16. Лукаевич М. П. Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика): підручник. Київ: Каравела, 2015. 368 с.

17. Малик И. П. Развитие социальной ответственности бизнеса в Украине. Економічний простір. 2018. № 13. С. 112-123

18. Настільна книга неприбуткових організацій. За ред. А. Ткачука. Київ. Інститут громадянського суспільства. 2000. 274с.

19. Пащенко Т. Г. Соціальна політика і благодійництво. Київ: ЛОТОС, 2014. 158 с.

20. Полякова О. М. Особливості формування і розвитку соціальної відповідальності підприємств в Україні. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010 Вип. 32. С. 284-289.

21. Рамус Г. П. Благодійна діяльність у суспільстві. Львів: МОНТ, 2016. 128 с.

22. Римар І. А. Соціальна відповідальність в системі корпоративного управління. Вісник хмельницького національного університету. 2010.Т. 1, №2. 65-67 с.

23. Сторонянська І. З., Волинець У. А. Громадські організації в системі консолідованої соціальної відповідальності. Регіональна економіка, 2015. № 4. С.163-169.

24. Тихомирова Ю. Є. Довідник донорських організацій та благодійних програм, що підтримують діяльність НУО в Україні. Київ: Творчий центр Каунтерпарт, 2016. 128 с.

25. Українська асоціація представниць правоохоронних органів (УАППО). URL: <https://uawle.org/> (дата звернення: 01.05.2023)

26. Український жіночий фонд. URL: <https://uwf.org.ua/> (дата звернення: 01.05.2023)

27. Управління суспільним розвитком: словник-довідник. За заг. Ред. Михненко А. М., Бакуменка В. Д., Уклад Бакуменка В. Д., Борисович С. О., Батурін О. Ф. та ін. Київ: НДАУ, 2006. 248 с.

28. Фурман А. В., Підгурська М. В. Історія соціальної роботи: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.

29. Women's business enterprise national council (WBENC). URL: https://governmentservicesexchange.com/ppc/wbe/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=WBE&keyword=wbenc&utm_medium=adwords&utm_campaign=&utm_source=&utm_gad=1&utm_gclid=Cj0KCQjwmN2iBhCrARIsAG_G2i6GPR3ohO2tfRmAMTdtu368KrsDwQHclq-xqOenwwUNPoPSIxZQSu0aAgpCEALw_wcB (дата звернення: 02.05.2023).

30. Women's economic ventures (WEV). URL: <https://www.wevonline.org/> (дата звернення: 02.05.2023).

31. Women's enterprise centre. URL: <https://we-bc.ca/> (дата звернення: 02.05.2023).

32. Women's world baking (WWB). URL: <https://www.womensworldbanking.org/> (дата звернення: 02.05.2023).